

ÚSTAV INFORMAČNÍCH STUDIÍ A KNIHOVNICTVÍ
FF UK V PRAZE

Petr Voit

Nesnadná cesta knihovnědy k dějinám knižní kultury

Verze 1.0

Praha

2012

ROZHLEDY

Nesnadná cesta knihovědy k dějinám knižní kultury*

Petr Voit

I.

Pokud označím českou knihovědu za značně zpozdilou a rigidní, není to proto, že jsem daleko od domova a uniknu tak případným kritikám. O tomto stavu jsem hluboce přesvědčen, netajím jej ani v Praze a zde se pokusím přiblížit jej i vám, poučenému slovenskému publiku, poněvadž věřím, že vzájemná komunikace bude užitečná oběma stranám bez rozdílu jazyka. S rozčarováním a nesouhlasem sleduji pasivitu pražské Národní knihovny, v jejíž zdech se už před více než deseti lety rozhořela internetová polemika nejen o potřebnosti bibliografie, ale též o nutné transformaci našeho oboru. Polemika však ke škodě věci zakrátko vyhasla (srov. UHLÍŘ 2000; KAŠPAROVÁ 2001; KOMOROVÁ 2001a; UHLÍŘ 2001a; KOMOROVÁ 2001b; UHLÍŘ 2001b). Je tedy nejvyšší čas, aby výměna názorů získala vyšší status a zasáhla co nejširší odbornou veřejnost, neboť jedině tak máme šanci se z dosavadní netečnosti vymanit.

Sledujeme-li vývoj partnerských humanitních disciplín, které se za střídání pozitivistické, strukturalistické a marxistické metodologie během minulého století bouřlivě vyvíjely, pak veřejné přiznání zpozdilosti české knihovědy není žádným hrdinstvím. Je až s podivem, kolik generací strnule těžilo z Jungmannova idealistického modelu jazykově české knižní kultury a jak dlouho přežívalo posluhování národoveckopolitickým cílům. Do panteonu národních osobností byli na základě společenské objednávky instalováni Melant-

* Přítomný text, mající ráz osobního manifestu, vznikl v rámci projektu VVZ Filozofické fakulty UK v Praze *Společnost, kultura a komunikace v českých dějinách* (doba řešení 2012–2016). Dne 9. května 2012 byl prezentován na Katedře knihovnické a informační vědy FF Komenského univerzity v Bratislavě formou přednášky, kterou pořádaly jmenovaná katedra, Sekce dějin knižní kultury Slovenské národní knihovny v Martině a Historický ústav SAV v Bratislavě.

rich a Veleslavín. Obdrželi přitom nálepku arcitiskařů, aniž by se ohlédnutím po cizině zjistilo, že tiskařova péče o obecné dobré byla firemním logem každé živnosti. Obrozenský program, postavený na emancipaci od německého kulturního vlivu a tvrdošíjně přehlížející cizojazyčná bohemika, o jinojazyčných knihách nemluvě, se ukázal jako životaschopný i za první republiky, kdy byl roku 1923 institucionalizován *Knihopisem českých a slovenských tisků*. Životaschopnost neztratil ani po roce 1948, poněvadž marxistické koncepci před- a pobělohorských dějin vyhovoval — vše, co bylo možno klasifikovat jako národní, získalo nálepku pokrokovosti a to ostatní se označilo za kosmopolitní a málem úpadkové. Tento ideový model počítal s tím, že literární tvorba v českém jazyce musí být vyvýšena nad německou a latinskou, nekatolická nad katolickou a měšťanská nad aristokratickou. Nic nevadilo, že badatelé o národním obrození tyto dichotomie sdílet nemohli.

Nikoho nenechává na pochybách, jak dlouho česká národovecká knihověda přičítala až mytický význam počátku domácího knihtisku. Téměř 250 let trvající boj o prvenství *Kroniky trojánské*, odkazované ostentativně k roku 1468, nebyl jen vnějškovým důkazem existence vědní disciplíny, ale i politickým nástrojem pseudovědecky vyvyšujícím Čechy na třetí příčku evropských zemí, do nichž byl po Gutenbergově vystoupení knihtisk uveden. Ani skepse Josefa Dobrovského, ani vědecké důkazy Emmy Urbánkové nedokázaly zastánce raného datování přesvědčit o omylu, a proto mýtus *Kroniky trojánské* přežil vlastně až do nedávných měsíců, kdy jej jednoznačně popřel výzkum filigránů.¹ Vlekly boj o prvenství *Kroniky trojánské* a neustálé vyvyšování národnějazyčného profilu naši inkunábulistiku zaměstnaly natolik, že typografická a ediční bída původních českých prvotisků, kterou nástupci odstraňovali s potížením ještě po vymření Jagellonců, zůstala vědomě zcela nepovšimnuta.

Ani nad takto kastigovaným zorným úhlem se není třeba pozastavovat, poněvadž dalším specifikem starší české knihovědy byla izolace od knižní kultury cizích národů i od moderních vědeckých poznatků v zahraničí. S frustrací nad bezbarvým vývojem pozdněgotické a raněrezenanční domácí knižní kultury jsme se vyrovnali po svém. Disciplína, vratce stojící spíše na ideologických než věcných základech, se pyšně uzavírala do sebe. Tím vlastně popírala, že textová, grafická a obrazová složka tištěné literatury nezná národních hranic. V opačném případě by při výzkumu rezenanční i barokní epochy převážilo nežádoucí přiznání, jak vydatně jsme v minulosti přebírali německé zvyky a opírali se o německé podněty.

Nesmíme rovněž přehlédnout, že mnohé z velkých osobností české knihovědy 20. století byli evangelíci. Jejich celoživotním posláním se stal výzkum

1 Na základě filigranologického průzkumu dataci nově upravil Kamil Boldan: namísto dříve uvažovaného roku 1468 nebo doby po roce 1476 předkládá časové pásmo 1485–1486 (BOLDAN 2010: 52).

bratrské linie jazykově českého předbělohorského knihtisku vyvažovaný nezájmem o katolické baroko. Aniž by si to přála, důraz na tuto linii rovněž konvenoval marxistické literární historii, sledující pokrokové tendence od husitství do Bílé hory a považující latinskou humanistickou tvorbu za nenárodnou a pobělohorskou katolickou tvorbu za převážně reakční. Dobře míněný pokus Mirjam Bohatcové, která s autorským kolektivem roku 1990 vydala *Českou knihu v proměnách staletí* (BOHATCOVÁ 1990), však s odstupem času ukázal, že prastarý akcent na domácí jazyk a nekatolickou linii knižní kultury působí jako past, umožňující baroko přiblížit jen skrze konfesijně neutrální kalendáře, knížky lidového čtení a kramářskou píseň. Volba badatelských témat je však výsostným právem každého jednotlivce a nesmí být účelově kritizována. S odstupem času se spíše musíme uvarovávat personální nedostatečnosti, která knihovědu zužovala a ani během politicky volnějším osmdesátých let nedokázala stávající badatelskou linii podpořit barokologickými studii.

Nejen tedy jazyková bariéra češtiny, ale i zahledění do specificky národních témat připravilo naši knihovědu o trvalejší spolupráci se zahraničím. Dodnes nemáme žádné překlady zahraniční vědecké literatury. To při pohledu do minulosti opět nepřekvapuje, neboť kupříkladu od roku 1819 dodneška jsme nebyli schopni zčeštit Senefelderovu epochální učebnici litografie, zatímco Němci, Francouzi, Angličané nebo Italové se jí zmocnili téměř okamžitě. Když se však roku 1971 slavilo dvousté výročí Senefelderova narození, špatné svědomí bylo uchláholeno tím, že jsme vynálezce litografie přijali zpět do lůna Čech, ačkoli do té doby jeho německví vadilo. Touha po národním akcentu byla ostatně tak silná, že samotného Gutenberga jsme po několik století až do roku 1845 dokázali vzdor německému bádání vydávat za rodáka z Kutné Hory.

Konstatujeme-li dřívější nezájem o výsledky zahraničního bádání, musíme naopak přiznat, že starší česká knihověda neměla nikdy nouzi o popularizační četbu, která vychovala několik generací před- a poválečných typografů i knižních úpravců. Ve srovnání s trendem evropské knihovědy jde však většinou o produkty dnes už antikované. Jako mezník, oddělující dvě názorově a metodologicky odlišné etapy českého bádání, by snad posloužil rok 2003, kdy Jaromír Hořec vydal *Počátky české knihy* (HOŘEC 2003). Tímto opusem by měla být starší etapa definitivně uzavřena. Vnímáme-li však alespoň pasivně explozi zahraniční oborové literatury, nezbyvá než smutně uzavřít, že české knihovědě se potřebného nadhledu nedostává ani dnes.

II.

Pozornému čtenáři zajisté neušlo, že jsem se prozatím vyhnul očekávané definici knihovědy stejně jako návrhu na její výstižnější nebo atraktivnější přejmenování (ŽIBRITOVÁ 2003). Podle mého názoru však nemá smysl dopředu konstruovat název a náplň disciplíny, pokud samy nevyplynou z reálné

možnosti a zejména nutnosti. Není žádným tajemstvím, že více než dvoustoletá praxe v Čechách tenduje k bibliografii (BOHATCOVÁ 1971). Dnes už toto směřování nemá tak silný podtext společenské objednávky jako dříve. O to však silněji chápeme, že bibliografické výstupy přestávají být cílem a stávají se jedním z nástrojů vědecké fruktifikace národní knižní kultury (VOIT 2011a).

Předmět zkoumání si čas od času modifikuje každá disciplína, a to nejen společenskou objednávkou nebo změnou politických režimů. Právě na knihovědě vidíme, že určujícím elementem pro stanovení náplně byly a jsou právě personální a finanční možnosti. Jedna ze zásluh Zdeňka Václava Tobolky spočívá v tom, že k nám během první republiky uvedl německou knihovědu formovanou Konradem Haeblerem. Knihověda propagovaná Tobolkou, politicky i vědecky viditelnou osobností, měla šanci uchytit se jako široká disciplína. Patrně mohlo vzniknout něco, čemu bychom dnes říkali „Tobolkova škola“.

Nicméně založením *Knihopisu*, který si vyžádal dnes už nepředstavitelné Tobolkovo organizační a intelektuální úsilí a který k sobě přitáhl téměř všechny bibliograficky schopné knihovědce, uvázla tato šance v půli cesty. *Knihopis* se směrem k národu i do ciziny stal vlajkovou lodí, i když za ní v bibliografickém terénu pořád ještě zůstávala široká brázda nezpracovaného materiálu. Mimo sebe však už žádné další koncepční úvahy nad knihovědou nedovolil. Knihověda se do šedesátých let 20. století ocitla jakoby ve stínu *Knihopisu*, protože k paralelnímu výzkumu knihtisku, ilustrace, knižní vazby, obchodu nebo knihoven a čtenářství potenciál nezbyval.

Přestože právě personální a finanční limity zúžily českou knihovědu k bibliografickému směřování, musíme znovu opakovat chmurný závěr, že národověcká tradice a sebestřednost trvaly i nadále, neboť o tematických soupisech, které se v cizině od počátku 20. století rodily jako houby po dešti, jsme přirozeně neměli ani potuchy. Průměrný západní antikvář měl tehdy lepší rozhled po světové bibliografii než specializovaní čeští katalogizátoři. Orientace české knihovědy na národní retrospektivní bibliografii rovněž způsobila, že k nám během čtyřicátých až šedesátých let vůbec nedolehly zvěsti o takřečené Varšavské škole Heleny Radlińskiej a Karola Głombiowského, o Kostnické škole založené 1966 nemluvě, a že teprve v posledních letech jsme si začali uvědomovat, jak bude nezbytné i těžké dohonit náskok polských, francouzských, italských nebo anglických kolegů.

Také Tobolkův žák a nástupce František Horák, ředitel Základní knihovny AV a pedagog, byl více bibliograf než knihovědec. Teprve on však dokázal neutralizovat jungmannovsko-tobolkovská schémata. Nad chronologický záběr dosavadní retrospektivy postoupil roku 1950 založením *Bibliografie 19. století* a roku 1954 uvedl v život pandán ke *Knihopisu* nazvaný *Bibliografie cizojazyčných bohemik*. I tyto doplňky tradičně povstaly na mírně modifikované Haeblerově metodě. Díky tomu byly už v době svého vzniku mezi evropskou konkurencí

výjimečné a záviděníhodné. Horák však jako životní závazek pocítoval dokončení původního Tobolkova knihopisného projektu, a to i za cenu, že v něm nakonec figuroval jen privátně. Tento závazek ho pracovně pohltit natolik, že ani on organizační a teoretická východiska pro rozvoj knihovědy jako vědecké disciplíny vytvořit nestihl.

Podíváme-li se na vývoj retrospektivní bibliografie v cizině, zjistíme, že důvodné členění projektů dle chronologie, gesce knihoven, ba i dle formy vydání je docela běžné. Také u nás se vývoj od šedesátých let minulého století nadále atomizoval. Roku 1966 vyšel první díl *Rukověti humanistického básnictví*, roku 1969 byl založen projekt týkající se kramářských písní, roku 1995 přichází ambiciózní *Clavis monumentorum litterarum* a roku 2000 vzniká retrospektivní bibliografie periodik z období 1800–1945.

Co nás však odlišuje od ciziny, není účelová atomizace, ale neustálé odčerpávání knihovědných aktivit do sféry bibliografické. Časem tak zvítězila naprosto klamná představa o identitě bibliografie a knihovědy. V cizině tomu bývá naopak, protože okolo bibliografických projektů se jako satelity shromažďují vědci i celé badatelské týmy (vzpomeňme jen na prvotisky — o souborný *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* se vydatně opřela moderní německá inkunábulistika a na obdobném, ale novějším londýnském projektu *ISTC* zase vyrostla konkurence anglo-americká). U nás snahu po emancipaci knihovědné práce zaznamenáváme až od šedesátých let 20. století, a to díky už vzpomínané Mirjam Bohatcové. Její studie myslím poprvé názorně ukázaly, jak lze minuciózní bibliografické údaje zhodnotit ve prospěch historické knihovědy.

Odhlédneme-li od dnes už ztížené průhlednosti kompetenčních i právních aspektů některých domácích retrospektiv a ponecháme-li stranou lidské či institucionální animozity, zůstává v nás generačně zakořeněná frustrace z pomalého pokroku bibliografických prací. Přitom zapomínáme, že nejsme v Evropě jediní, koho obdobný deficit postihl, a přesto se tam zrodili pozoruhodní univerzalisté typu Umberta Eka nebo Alberta Manguela. Nejsme rovněž ani zdaleka sami, koho zpomaluje neustálé hledání toho nejlepšího zpracovatelského programu, a přesto v cizině elektronické databáze fungují spolehlivě už mnoho let.

Poněvadž frustrace vede obvykle k negaci, dosavadní strategie byla už před několika lety označena za neplodnou. Oboru se na bázi informačních technologií předložila antibibliografická koncepce (UHLÍŘ 2001c). Byla-li přitom „klasická“ bibliografická metoda označena za tradicionalistickou, v souvislosti s národní retrospektivou se za to nestydím, poněvadž pejorativně hodnotící nálepku chápu spíše jako závazek. Leckterá zahraniční praxe, uváděná za vzor ku podpoře antibibliografického pojetí, je totiž v našem prostředí poněkud cizorodá, protože stojí na úplně jiných historických základech. Kanadané neměli žádného Jungmanna ani Tobolku nebo Horáka, a stojí tak před téměř panenským terénem stejně jako kupříkladu Německo, kde ná-

rodní retrospektivu otevřeli teprve roku 1969. O věkovitých kořenech české retrospektivy můžeme diskutovat a formalistně popisnou metodu přitom označovat za překonanou, ale to ještě neznamená, že otočení kormidla v závěru plavby bude rozumné. Než se i národní knižní produkci dostane příležitosti elektronicko-digitální prezentace, popisná bibliografická metoda je to jediné, co máme. Pokud započnou diskuze o prioritách, na čelné místo musí být nekompromisně postavena domácí retrospektiva. Koneckonců k jejímu kvazidokončení zbývá několik dohlédnutelných let, během nichž by se mělo nutně dospět k databázovému propojení všech dílčích podniků.

Povědomí o národní produkci je sice prvořadé, ale nesmí nějak podstatně zastiňovat ostatní historický knižní fond, který je na našem území uložen. Poučíme-li se z minulosti i z velkých cílů a aktuální prohry elektronického *Clavisu monumentorum litterarum* (KROUPA 1995), zahajme vážné diskuze nad novou koncepcí bibliografie starých tisků, jichž jen v Praze lze napočítat ke dvěma milionům a v českých a moravských zámcích na milion šest set tisíc. Tyto odhady vedou k hypotéze, že minuciózně analyticky zpracovat pouze pražský terén by deseti nešťastníkům trvalo zhruba 200 let. Tím se však hypotéza mění v absurditu, která každou racionální mysl před romantickými představami podrobného generálního katalogu varuje. Ani hypoteticky sebelépe dotvrzený nesmysl mne ovšem nezlomí k tomu, abych antibibliografickou koncepci přijal bez výhrad. Její premisa, totiž přesun historických knižních fondů do elektricko-digitálního prostředí, je naprosto správná. Nesouhlas však budí, mají-li být fondy degradovány na množinu hypertextů opatřených jakousi sémiotickou analýzou. Její pracnost si jistě nezadá s ustáleným bibliografickým popisem, a nadto patrně povede k vytvoření chaotického skladiště pojmů a dojmů. Abychom však neocenitelné přednosti elektronicko-digitální prezentace nepromarnili, budeme muset (kupříkladu dle německých vzorů *VD16* nebo *VD17*) respektovat pravidla souborného katalogu starých tisků. Při vši pracnosti to znamená znovu se vrátit k bibliograficky regulérní, avšak silně komprimované metodě, vyznačující se naopak řádem a systémem. Otázky v příštích diskuzích o bibliografii tak nutně nemusejí začínat slovem „jak“ (postupovat), nýbrž „co“ (zaznamenávat).

Kvantitativní rozsah historického knižního fondu přesahuje miliony knižních i neknižních jednotek a Češi jsou známi tím, že mají-li něčeho dostatek, přestanou si toho vážit. Naše kulturní statky nebyly během druhé světové války postiženy tak jako u některých jiných národů a naši sousedé v novodobé historii už žádné tlaky kulturní nadřazenosti nevyvíjejí. Knihy však zůstávají nadále zavřené ve speciálních depotech a do povědomí (jako kupříkladu Karlštejn či Bratislavský hrad) se nedostanou ani prostřednictvím výstav, jichž v posledních letech povážlivě ubývá. Proti tomu však nebývale roste význam elektronizace a digitalizace, jejíž vliv dosavadní chápání kulturního dědictví nejenže modifikuje, ale také překrývá málo domyšleným pseudomodernis-

mem (UHLÍŘ 2003). Pokud nám tedy ekonomická a politická budoucnost Evropy dovolí, bez elevace historických knižních fondů až na politickou úroveň si o alternativním řešení můžeme jen snít. Kulturní dědictví je třeba uchopit jako politikum i jako věc národní cti, a v neposlední řadě nechtě jsou angažování také magnáti českého průmyslu, bez jejichž finanční spoluúčasti, ačkoli to dnes zní ještě iluzorně, je budoucí péče o digitalizaci historických fondů nemyslitelná.

Prozatím se však vypořádáme sami mezi sebou a přiznejme, že česká knihověda není mezi dalšími humanitními disciplínami atypická jen tím, jak dlouho se zbavuje vědeckých, politických a konfesijních klišé přebíraných z minulosti. Je jiná také proto, že ani ve sféře knihoven, ani mezi akademickými ústavy nebo univerzitními katedrami nikdy neměla čistě vědecké centrum s jednoznačně deklarovanou koncepcí a výzkumným programem. Nedosáhla tedy na prestiž historiků, uměnovědců nebo filologů, jejichž vědecké projevy jsou hodnoceny mnohem výše, protože rámcové koncepce a stupeň rozvoje jejich disciplín jim umožňuje psát kvalitní monografie. Odborné aktivity českých knihovnědců jsou naopak regionálně rozdrobené a postrádají společný směr. Málokdy se podaří výzkum završit knižním výstupem a málokterý editor sborníku či pořadatel konference má odvalu vyhlásit monotematickou akci, aby nepřišel o případné přispěvatele.

Jinak je tomu ve Slovenské národní knihovně a v Historickém ústavu SAV. Je obrovským vítězstvím slovenských knihovnědců, že se už před 30 lety počali zamýšlet nad využitím bibliografie pro výzkum dějin knižní kultury. Snad zde za určitý mezník mohou považovat příručku o starých tiscích (*PROBLEMATIKA* 1984). Její propedeutický zřetel během osmdesátých let minulého století jistě napomohl pasportizaci historických knižních fondů, z níž po letech mapování vznikl seznam slovenských institucí, doplněný kvantitativními a kvalitativními údaji o příslušné sbírce nacházející se ve vlastnictví státu, církve či soukromé osoby. Návazně na tyto sondy byl založen generální katalog tisků 16. století. Odtud pak v nedávné době vedla cesta ke vzniku grandiózního výzkumného projektu o dějinách knižní kultury na Slovensku (KOMAROVÁ 2000). Pražská Národní knihovna hodlala zkušenosti slovenských kolegů následovat. Roku 1990 o tom prošla dokonce zmínka tiskem (VOIT 1990), ale slovenský vzor byl později nahrazen politicky motivovanou účastí v mezinárodním fondovém kompendiu Bernharda Fabiana. Nejpodrobnější přehled tak díky letité péči Národního muzea panuje ve sféře zámeckých fondů a díky Masarykovu ústavu a Archivu AV ČR v oblasti rukopisů. Práce na generálním katalogu historických knižních fondů jsme dosud neotevřeli a ani nemáme plán k jeho vybudování.

Česká knihověda je ve srovnání s ostatními humanistickými disciplínami jiná také proto, že zákonitě srůstá s knihovnami a že historičtí knihovníci se kontraproduktivně nehodlají vzdát zaběhlého schématu (UHLÍŘ 2003). Přitom

však pocitují, že nejsou vize a že za zdmi jejich instituce (ale někdy i v ní) vládne bezkoncepční vakuum. Ze dne na den tedy zajišťují badatelský servis a ve volných chvílích povinně katalogizují či rekatalogizují vlastní fond. Publiko-kační činnost se až na výjimky vyvíjí privátně. Nesmíme však propadat efektivní generalizaci, protože bibliografické i vědecké nasazení některých starších kolegů (např. Vladislava Dokoupila nebo Jaroslava Vobra) se blíží k pomezí zázraku.

Příslušné složky pražské Národní knihovny od devadesátých let minulého století na vedoucí a stimulační roli rezignovaly, ačkoli tuto povinnost vlečou ve všech svých statutárních prohlášeních. Vždy bylo po ruce dostatek důvodů, jimiž se nečinnost omluvila. Kupříkladu dnes, naskytl-li se ze zahraničí jedinečná nabídka připravit 200 000 starých tisků k hromadné digitalizaci, nemůžeme popravdě ani chtít, aby Národní knihovna ideově pečovala ještě o rozlehlý mimoklementinský terén, když jen dodatkům *Knihopisu* je věnována pouhá půlka pracovního poměru. S obdobným omezením zápasí rovněž Kabinet pro klasická studia, který se v rámci Filozofického ústavu AV ČR podjal elektronického provozování knihopisné databáze. Nikoli její dostupnost, ale informační hodnota čili rozsah je přitom z personálně-kapacitních důvodů menší, než nabízí tištěná verze *Knihopisu*, která však, jak víme všichni, postrádá generální rejstříky. Jediným specializovaným pracovištěm, které má teoretické šance plnit jak bibliografické, tak bibliologické úkoly, je Knihovědné oddělení Knihovny Akademie věd ČR. Jeho dosavadní priorita má opět bibliografickou povahu, ale potenciál se zdá být přece jen širší a v budoucnu by se dokončením už zmiňované *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků* neměl vytratit. Je to dle mého soudu jediné pracoviště aspirující na koncepční, metodickou a vědeckou centrálu české knihovnědy. Zároveň si však dokážu představit i řešení nepoměrně revolučnější, a to za podmínky, že se znovu (a vlastně už poněkolikáté) vynoří úvahy o rozumné restrukturalizaci Památníku národního písemnictví, která by mimojiné umožnila založit institut knižní kultury, do něhož by po logické úvaze mohla přejít alespoň některá pracoviště zabývající se dnes knihovědně orientovanou bibliografií.

III.

Jestliže cítím potřebu vyvolat diskuzi k bibliografii, o to silněji se zasazuji za revitalizaci dosud nefunkční a nekoncepční knihovědy. Právě dlouholetá praxe na Slovensku dokazuje, že jakýsi manifestační počátek nově pojaté disciplíny není nutno odsouvat až do chvíle, kdy zkatalogizujeme poslední částičku historických knižních fondů. Taková závislost knihovědy na bibliografii skutečně nepanuje. Knihověda však musí skoncovat s příležitostným charakterem své existence. Snad právě její kontinuita i za dnešního stavu bibliografického poznání potlačí ignoranci určitých témat, která se po celé minulé století stala vědecky tabuizovanými — mám na mysli filigrány starších

památek, ilustraci bez ohledu na dobu vzniku, ale i knižní vazbu, distribuci a recepci. Že knihtisk zapouštěl kořeny na východ od říšských hranic diferencovaně a se zpožděním, je historický fakt a pravdě neutečeme, ani když ji ozdobíme přívlastky o pokrokovosti a národním humanismu. Každý národ prošel specifickým vývojem, který ovlivnil kvantitativní i kvalitativní stránku pramenné základny. Byla-li v Čechách kupříkladu malá listinná praxe, nemůžeme tiskařství, ilustrátorství nebo knihvazačství sledovat týmiž způsoby jako francouzští kolegové, a nebyl-li český čtenář během první poloviny 16. století ještě uvyklý komunikovat s textem prostřednictvím vpisků, nemůžeme společenskou roli knihy zjišťovat tak, jako se děje dnes v Anglii. Je tedy šalebné spoléhat na to, že přesný recept k novému studiu knižní kultury najdeme v zahraniční škole německé, francouzské, anebo anglo-americké. Tamní výzkumy však poskytují dostatek cenných inspirací pro mezioborové pojetí dějin knižní kultury, v němž se hranice klasické knihovědy, literární historie, výtvarného umění a řemesel stírají (WERNER 2001; JANSSEN 2004; HOWSAM 2006 nebo RAUTENBERG 2010).

Není pravda, že historická knihověda nedokáže překročit horizont dílčích jevů. Důležitější však než předmětný materiál je polyfunkční téma, neboť teprve propojením s kontextem mohou formální rysy, předkládané bibliografickou evidencí, nabývat takový význam, který bude přitažlivý i pro další humanitní obory. Nevolám zde po změně heuristiky, nýbrž po nové socio-kulturní interpretaci, která skrze autentičtější závěry pozvedne starší knihovědu k aktuálnějšímu zřeteli knižní kultury. Knihověda je proto povinna měnit úhel pohledu a klást si jiné, komplexnější otázky než doposud. Má-li se emancipovat od své bibliograficko-pozitivistické minulosti, doba izolovaně pojímaných studií kupříkladu o tiskařích či knihovnách musí skončit. Důraz na kontextualizaci knihovědy není ostatně ničím novým. Silně, byť osamocně jej u nás projevovala už Mirjam Bohatcová, která poučena německou odbornou literaturou osvědčovala erudici v teologii i historii a vedle toho se stihla zajímat o ediční procesy a způsoby typografie.

Tam, kde i Bohatcová dosahovala vytčených cílů, musíme nyní pokračovat hledáním dynamických souvislostí mezioborových, národních, nadnárodních i časových. Snad postačí znovu vzpomenout český bratrský knihtisk 16. století, který byl počínaje první republikou prohlašován za původní a čistě národní fenomén, aniž by se veřejně přiznalo, že to, čím se tak příkladně prezentoval, totiž skvělou typografií, bylo odvozeno ze severinské renezanace a švýcarského manýrismu. Stejně tak se vědomě zamlčovala skutečnost, že sama ivančicko-kralická tiskárna poté, co začala působit v lešenském exilu, ztratila svůj původní étos a bez protektorství moravských pánů v polské konkurenci zcela zpláňela.

Volám tedy po mezioborové orientaci knihovědy. Jak se ale jeví doposud? Bibliografie sama o sobě ke společenskému kontextu nepřihlíží a star-

ší haeblerovsko-tobolkovská knihověda, orientovaná na knihu jako statický předmět, se díky z pohodlnování a postupující digitalizaci postupně vyžívá. Literární historie naopak abstrahuje od všeho, co stojí vně textu, paleolinguista se o sazečském řemesle dozvěděl teprve nedávno a uměnovědec před ilustrací rád nadřadí efektnější malbu. Knihověda má však nesporný diskurzivní potenciál. Jen je třeba změnit její koncepci a trpělivě a dlouhodobě ji sbližovat s dějinami literatury, hudby i výtvarných umění, s teorií komunikace a sociologií. V nově pojatých dějinách knižní kultury, obepínajících veškerý potenciál historických knižních fondů, tak do budoucna vidím svorník nutného mezioborového pojetí několika humanitních disciplín.

To, že bibliografie nemůže být pouhým cílem, ale nástrojem dalšího studia, platí a vice versa také pro současnou knihovědu, v níž studium knihy nesmí uváznout v synchronním pohledu. Vždy je třeba mít na paměti dynamiky se rozvíjející a měnící společenskou roli textu a obrazu. Nejrozsáhlejších metodologických změn se proto dočkají dějiny knihtisku, které u nás velmi často knihu paradoxně redukovaly na literární výtvar. Tiskové písmo a typografie vůbec zůstávaly přitom stranou. Sám jsem si u těchto témat nedávno ověřil, že jiné než pozitivistické východisko není sice možné, ale klademe-li důraz na souvislosti a kauzalitu jevů, užitečných přesahů nalezneme dostatek (VOIT 2011b). Chceme-li totiž rozpoznat změny, které do čtenářské recepce textů, dříve psaných či vnímaných jen poslechem, vnesl raný knihtisk, mnoho studijních pramenů nenajdeme. K rekonstrukci průsečíků mezi tištěnou literární produkcí a četbou přelomu 15. a 16. století tak mohou promlouvat pouze a právě dvě skutečnosti, totiž úroveň editorské práce a úroveň typografického zpracování.

Chceme-li se zabývat historickým vývojem našich jazyků, stav hláskosloví nelze odtrhávat od dějin tiskového písma, které se oproti cizině rozrůstalo a funkčně diferencovalo velmi pomalu. Ukazuje se, že podstatný vliv na diakritiku měly mimojazykové skutečnosti: zaprvé německý původ písmových maticí a zadruhé ochota českých majitelů vyjít čtenářům vstříc. Nedávný průzkum tak naznačil neudržitelnost pojmu *bratrský pravopis*. Dřívější jazykověda se vůbec neohlížela ani na sazečskou praxi, která byla ovlivňována schopnostmi udržet pravý okraj textu. Teprve nyní tedy zjišťujeme, jak silně soudobý úzus rozkolísávala právě tiskárna, chaoticky konzervující různé diftongizace a monoftongizace jen proto, aby vyhověla řemeslným potřebám reprodukce textu.

Tím však vazby mezi knihovědou a jazykovědou zdaleka končit nemusejí. Kupříkladu průzkum jazyka Severinovy *Bible* z roku 1529 ukázal plošné odstranění zastaralého imperfekta, avšak s výjimkou neurastenických míst Janova evangelia, v němž tradiční imperfektum vyžadovala teologie Jednoty bratrské. Díky širší interpretaci této morfologické výjimky může historik dovodit, že obec utrakvistických čtenářů Severinovy *Bible* rozhojňovali rovněž

bratrství zájemci. Další příklad nového přístupu k faktům uvedme z kancionálové tvorby 16. až 18. století. Budeme-li ji zkoumat hlediskem transmise do různých věroučných prostředí, získáme další důkaz o tom, že konfesionalita nebyla tak příkrá, jak se dosud tvrdilo. Tento cenný poznatek publikovala moderní muzikologie a knihověda jej musít vzít na vědomí. Naopak z knihovědného prostředí vychází impulz k dějinám umění, prokázalo-li se, že také dřevořezáči pražských ilustrací první poloviny 16. století nepřihlíželi k víře svých zadavatelů a práci přijímali jak od utrakvistů, katolíků, Jednoty bratrské, tak od Židů a řeckokatolického Skoryny.

Těchto několik náhodně vybraných příkladů jistě postačí k závěru, že pragmatická starost o priority a význačné jednotliviny musí být nahrazována pohledem širším a autentičtějším. Růst každého řemesla zaručuje především zisk. Živnostníci proto bojovali o zákazníky bez skrupulí a bez konfesionálních bariér, které dnes mezi editory a tiskárnami vidíme jen proto, že je postavily až nedávné badatelské generace. Je proto zapotřebí najít odvahu a vystoupit ze stínu ideologických nebo náboženských kliše a knižní výrobu zjihle nevnímat jako národovecky osvícenou instituci.

Odvahu budeme potřebovat rovněž při trpělivém a nesmírně dlouhodobém průzkumu, který si vytkne jako cíl otázku, jak to vlastně bylo s naším národním čtenářstvím? V Praze se těmto otázkám věnuje Ústav pro českou literaturu AV ČR, ale se zaměřením až na dobu moderní, takže ani přes početné sondy do měšťanských pozůstalostí pořád ještě nevíme, jak a kdy tento fenomén v raném novověku vznikl, sílil a diferencoval se. Neměli bychom zohledňovat jen hluboké sondy do viditelných a efektních aristokratických knihoven, přestože právě tyto působí jako politikum směrem do zahraničí. Je třeba nalézt klíč k pochopení měšťanských čtenářských zájmů a lidové četby. To nás nutně přivede od zámeckých librářů vrcholné renezanace, baroka a klasicismu zpět na práh raného novověku, neboť žádný dům nelze stavět bez patřičných základů. Dobře tušíme, že v nižších společenských vrstvách byla četba saturována několika modlitebními knihami a světskými „volksbuchy“, ale málo zřetelně si naopak přiznáváme, že právě tudy vedla cesta k nezměrné oblibě pozdější kramářské písně, která laickému publiku substituovala spoustu literárních žánrů a forem vydání, zejména odmítanou žurnalistiku, a která nikde jinde v Evropě nedosáhla tak velkého rozkvětu jako v Čechách, na Moravě a Slovensku. Tím se vlastně oklikou dostáváme k neurastenickým otázkám, jak naši spisovatelé, editoři a tiskaři pracovali pro obecné dobré, jak zápasili s tradicionalismem a jak pomalu se k obci čtenářů intelektuálů přičleňovala také nižší měšťanská třída a nakonec i venkovské vrstvy.

IV.

Všechny příklady, jimiž jsem vás zahrnul, chtěly naznačit, že skončila doba nejen popisných statí a statického hodnocení izolovaných faktů, ale i doba

statečných a vytrvalých specialistů. Slovenská a česká bibliologie kráčí sice nestejně svižným krokem, ale cíl, který vidím ve společenské rehabilitaci a vědecké univerzalitě, máme jistě stejný. Mám za to, že české knihovědě nadchází šance vyměnit statický předmět studia za mezioborově koncipované dějiny knižní kultury právě v souvislosti s vysokoškolským studiem. Nejde však o pouhý proklamativní akt, ale o změnu pohledu od užšího k širšímu. K příštím létům můžeme proto hledět přece jen s větším optimismem než kdysi. Zachováme-li však zdravou strážlivost, nebudeme se chtít vyrovnat stovkám lékařů a právníků, jež každoročně opouštějí univerzity. Knihovědců bude do praxe přicházet vždy jen hrstka. Tady bohužel sklízíme trpké ovoce po našich předchůdcích, jimž se nepodařilo knihovědu etablovat na úroveň vědeckého oboru, a tím ani posílit prestiž historických knižních fondů, aby se alespoň vzdáleně blížila pověsti archivní sítě. Všechny politické režimy se zaklínají kulturním dědictvím, ale míra zájmu je na pozadí prestiže vždy určována finančními možnostmi, které se v poslední době výrazně ztenčují.

Tak jako fakulty v Bratislavě a Žilině má i pražská Karlova univerzita od školního roku 2007/2008 k dispozici prezenční studium knihovědy, a to na Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK. Od roku 1950, kdy byly uzavřeny takzvané Tobolkovy doškolovací kurzy, je to vůbec poprvé, co se v České republice podařilo problematiku historických knižních fondů pozvednout na univerzitní úroveň formou komplexního a promyšleně strukturovaného systému výukových předmětů (VOIT 2012).² Česká i slovenská knihověda se via facti uchytila ve vysokoškolských studijních programech díky knihovnictví. Jeho takřčený klasický půdorys prošel v posledních letech zásadní rekonstrukcí a dnešní pojetí s knihovědou rezonuje zejména díky společným tématům digitalizace a kulturního dědictví.

Pražské studium není realizováno v bakalářském stupni, jako v případě bratislavského oboru Dejiny knižnej kultúry, ale na stupni magisterském. Netroufám si posuzovat, která varianta je výhodnější, zda slovenská, či česká. Vždyť komplexně pojímaná knihověda by měla být zajisté organizována do bakalářsko-magisterského pětiletého studia, ale pak (posuzováno zkušenostmi z Prahy) narazíme na problém, kde v tuto chvíli vzít kvalifikované pedagogy. Potřebujeme učitele napojené na knihovní praxi, neboť jen dennodenní styk s realitou zaručí autenticitu výuky právě tak, jako lékařské fakulty těžší z pedagogů, kteří se opírají o znalost příslušného oddělení nemocnice. Neblahý důsledek této zaměstnanecké duality však pocítíme v pomalejším dosahování na vědecké a pedagogické hodnoty.

Je zcela iracionální podrobovat ten či onen model kritice, neboť budme vděční za to, že vůbec existuje. Výhoda bakalářského studia jistě spočívá

2 Stat' vznikla za spolupráce Aleny Petruželkové, Petry Večeřové, Jana Hutaře a Richarda Šípka.

v jeho délce. Magisterská forma se zase zdá být vhodnější v tom, že prohlubuje a rozpracovává kvalifikaci bakalářských knihovníků, bohemistů nebo historiků, avšak tím, že dvanácti zásadním přednáškám můžeme v Praze věnovat pouze dva roky, studium trpí naprostým nedostatkem praktických seminářů. Po dvou semestrech se věnujeme jak dějinám knihtisku, tak knihoven. Dále se přednáší o moderní knize 19. a 20. století, o ilustraci, knižní vazbě a bibliografických pramenech i katalogizaci. Vedle jazykové výuky (němčiny a latiny) je zařazen speciálně upravený kurz pomocných věd historických a s ohledem na desítky milionů jednotek historického knižního fondu, které máme povinnost uchránit a předat dalším generacím, vybavujeme studium rovněž logistikou kulturního dědictví a naukou o digitalizaci.

Jednou z cest, jak pro nutné semináře vytvořit v Praze dostatečný prostor, by mohl být u příležitosti nových akreditací soubor opatření, která pracovně nazývám „humanizace knihovnických studií“. Dnešní pojetí bakalářského knihovnictví, připomínající s trochou nadsázky knihovnické inženýrství, se univerzitnímu typu studia přece jen vzdaluje a nebylo by od věci navrátit mu klasičtější ráz, třeba tím, že bude posíleno transferem některých disciplín z magisterské knihovědy. Přesuneme-li kupříkladu dvousemestrální cyklus dějin knihoven, bakalářský stupeň posílí svůj humanistický profil, a přestaneme-li vykládat dějiny nakladatelství, cenzury a knižního obchodu školometsky a izolovaně, zapustíme už u bakalářů kořeny pro nové pojetí knihovědy, sledující cíleně vazby ke čtenářství.

Vedle těchto organizačních úvah vyvstává však otázka nejdůležitější. Koho vlastně vychováváme — bibliografa, kurátora, nebo knihovědce? Všechny administrativní materiály svorně prohlašují, že naším pedagogickým cílem je absolvent s univerzální schopností přizpůsobit se práci v knihovně, archivu, galerii, antikvariátu či dokonce v Akademii věd. Jestliže však pozorujeme, jak úroveň středoškolského humanitního vzdělání nezadržitelně klesá, dva nebo tři roky specializovaných knihovědných studií považuji spíše za startovní čáru nebo — řečeno slovníkem minulého století — za náborový kurz, který otevře cestu k dalšímu samostudiu jen těm, kdo si tuto profesi zvolí jako životní poslání.

Jestliže však vyznávám názor, že od bibliograficky infiltrované knihovědy se vine pouze jediná cesta, a to k mezioborové knižní kultuře, univerzálnost studia musím hájit. Myslet si opak, že s pomocí vysoké školy vychováme specialisty, je omyl. Ke specializaci může přivést mladého vědce až praxe. Ostatně sám jsem se hluboko v minulosti, kdy knihovědná studia ještě neexistovala, setkával s mnoha řemeslnými bibliografy, kteří prozaické publikační činnosti nebyli schopni, a naopak znám i několik kvalitních knihovědců, kteří nesestavili jediný bibliografický soupis. Úkolů, které před námi stojí, je přespříliš a jejich postupné zdolávání zaručí dle mého názoru jen smysluplný tandem několika specialistů a univerzálně směřovaných vědců,

kteří přijmou premisu, že faktografické bariéry humanitních oborů musí být postupně bořeny ve prospěch interdisciplinárního studia. Mladá generace si však tuto mezioborovost nesmí plést s populárněnaučnou kulturní historií.

Za jak dlouho se nám dosavadní výukový model uspokojivě podaří transformovat kulturologickým směrem, nevím. Generační propast, která alespoň v Čechách závěrem minulého století vznikla, se s ohledem na kontinuitu vysokoškolské výuky bude neustále zmenšovat a věřím tomu, že brzo přijde doba, kdy také knižní kulturu budou nikoli výjimečně, ale zcela běžně reprezentovat desítky doktorů a výrazných tvůrčích osobností na docentských a profesorských postech, jak je tomu už dlouho u ostatních humanitních disciplín.

V.

Ve svých názorech jsem se snažil střízlivě opírat o domácí realitu a příliš nepodléhat svůdným alternativám, s nimiž pracuje nebo hodlá pracovat zahraničí. Přestože historicky koncipované dějiny knižní kultury jen těžko můžeme odloučit od bibliografického akcentu, pokusil jsem se objasnit, že parciální diskuze o pojetí bibliografie jsou jen dílčím problémem složitějšího komplexu otázek. Ať se to někomu líbí více, nebo méně, nelze popřít, že část knižního výzkumu se pozitivistické metody nikdy nezbaví — snad jen tehdy, došlo-li by k úplné negaci bibliografie. Ale o čem a na jaké bázi by pak výzkum textů a celé knižní kultury probíhal? Nové pojetí výzkumu ovšem žádá, aby se sběr a popis faktů nestal cílem, ale pouhým prostředkem k postoupení na vyšší čili kulturologickou úroveň, v níž proběhne tolik potřebná mezioborově řízená kritika faktů. Když nic jiného, tak právě toto pojetí nám de facto vsugeruje nová témata o historicko-spoločenské dimenzi textu, knihy a čtenáře. Zároveň nedovolí zpochybňovat kontinuitu knihovědného bádání, jež bude konečně vystaveno kontrole a konkurenčnímu tlaku partnerských disciplín, který jsme prozatím nepocítili.

Ptáte-li se oprávněně, jakými mechanismy lze nově pojatý výzkum knižní kultury rozhýbat, když jsem dřívější sympatie s širokým záběrem propedeutické bibliografie vyměnil za střízlivější, a přesto pořád ještě komplikované short-titly, nabízím k uvážení především styl vědecké práce. Úkoly, které zejména před mladým pokolením stojí, nezvládnou osamělí běžci a těžko jim dostojíme občasnými výboji literárních historiků, uměnovědců či jiných kolegů. Tohoto závazku se musejí sebedvědomě zmocnit především historičtí knihovníci, jejichž napojení na prameny je až závistivě nejtěsnější. Dle mnohaletých dobrých zkušeností partnerských oborů je třeba rovněž v naší disciplíně seskupovat se do menších mezioborových týmů. Ty sice budou i nadále žehrat na bibliografické limity, ale vedle toho zaručí komplexnější pohled, než jakého byl doposud schopen specializovaný knihovědec. K prvním vlastovkám patří český tým účastníků se mezinárodního projektu *Europa Humanistica*, projekt o sběratelství Ferdinanda Tyrolského, o knižních sbír-

kách rodiny Eggenbergů nebo projekt nazvaný *Provenio*, snažíci se z širokého terénu historických knižních fondů mezioborově zkoumat dosud zanedbávané provenience.

Cest, které se před námi nově otevírají, je jistě několik a bylo by vhodné, aby každá z nich kopírovala výzkumné trendy partnerských disciplín. Tak je možné prioritizovat barokní knižní kulturu, která ze známých důvodů skončila v minulosti jako popelka, ale dnes, kdy baroko prožívá svou reinkarnaci, by jistě byla přivítána s nadšením. Nejsem jediný, kdo předpokládá, že bez znalostí Tiskárny jezuitské nebo arcibiskupské nelze o slovesné kultuře baroka hovořit. Avšak při omezených silách a tematické šíři bílých míst je ošidné podlehnout konjunktuře, když si nic jiného než pronikavou revizi žádají doposud platné představy o literárním životě a knižní kultuře 15. a 16. století. Jedině tak, že budově nových dějin knižní kultury zajistíme pevné a autentické základy, poskytneme budoucím generacím vhodný prostor k expanzi do dalších vývojových pater.

Literatura

BOHATCOVÁ, Mirjam

1971 „Bibliografie a dějiny knihtisku“; *Sborník Národního muzea v Praze* C 16/4, s. 205–242

BOHATCOVÁ, Mirjam et al.

1990 *Česká kniha v proměnách staletí* (Praha: Panorama)

BOLDAN, Kamil

2010 *Záhada Kroniky trojanské. Počátek českého knihtisku* (Praha: Národní knihovna ČR)

HOŘEC, Jaromír

2003 *Počátky české knihy* (Praha: Votobia)

HOWSAM, Leslie

2006 *Old Books & New Histories. An Orientation to Studies in Book and Print Culture* (Toronto: University of Toronto Press)

JANSSEN, Frans A.

2004 *Technique and Design in the History of Printing* (tGoy-Houten: Hes & De Graaf)

KAŠPAROVÁ, Jaroslava

2001 „Staré tisky a jejich zpracovávání v ČR“; *Daidalos — informační server pro knihovníky* 1/2, leden; http://daidalos.ff.cuni.cz/2001/leden/jk_hf.php [přístup 7. 8. 2012]

KOMOROVÁ, Klára

2000 „Výskum dejín knižnej kultúry a stav prác s historickými knižničnými fondami na Slovensku“; *Daidalos — informační server pro knihovníky* 1/1, září; http://daidalos.ff.cuni.cz/2000/zari/kk_hist_fondy_sk.php [přístup 7. 8. 2012]

2001a „Staré tlače a ich spracovavanie na Slovensku“; *Daidalos — informační server pro knihovníky* 1/2, leden; http://daidalos.ff.cuni.cz/2001/leden/kk_tisky.php [přístup 7. 8. 2012]

- 2001b „»Byrokrati a úředníci« v procese spracovávania starých tlačí“; *Daidalos — informační server pro knihovníky* 1/2, březen; http://daidalos.ff.cuni.cz/2001/brezen/kk_odpoved.php [přístup 7. 8. 2012]

KROUPA, Jiří K.

- 1995 „Digitalizace písemných památek v rámci projektu Clavis monumentorum litterarum“; in Jaromír Kubíček (ed.): *Knihovny současnosti '95*. Sborník z 3. konference [...] v Seči u Chrudimi (Brno: Sdružení knihoven), s. 225–231

PROBLEMATIKA

- 1984 *Problematika práce so starými tlačami 16.–18. storočia. Časť I–2* (Martin: Matica slovenská)

RAUTENBERG, Ursula (ed.)

- 2010 *Buchwissenschaft in Deutschland* (Berlin/New York: De Gruyter Saur)

UHLÍŘ, Zdeněk

- 2000 „Historické knihovní fondy“; *Ikaros — elektronický časopis o informační společnosti* IV, č. 3; <http://www.ikaros.cz/historicke-knihovni-fondy> [přístup 7. 8. 2012]
- 2001a „Votum separatum k problému katalogizace starých tisků v NK ČR“; *Daidalos — informační server pro knihovníky* 1/2, leden; http://daidalos.ff.cuni.cz/2001/leden/zu_jk.php [přístup 7. 8. 2012]
- 2001b „O co jde: klasické zpracování historických dokumentů“; *Daidalos — informační server pro knihovníky* 1/2, březen; http://daidalos.ff.cuni.cz/2001/brezen/zu_polemika.php [přístup 7. 8. 2012]
- 2001c „Zdroje a prameny: historické knihovnictví v informačním věku“; *Ikaros — elektronický časopis o informační společnosti* V, č. 1; <http://www.ikaros.cz/zdroje-a-prameny-historicke-knihovnictvi-v-informacnim-veku> [přístup 7. 8. 2012]
- 2003a „Kulturní dědictví, digitalizace a sémantický web“; *Ikaros — elektronický časopis o informační společnosti* VII, č. 10; <http://www.ikaros.cz/kulturni-dedictvi-digitalizace-a-semanticky-web> [přístup 7. 8. 2012]
- 2003b „Měnící se role rukopisného knihovníka“; *Ikaros — elektronický časopis o informační společnosti* VII, č. 4; <http://www.ikaros.cz/menici-se-role-rukopisneho-knihovnika> [přístup 7. 8. 2012]

VOIT, Petr

- 1990 „Rub a líc historických knižních fondů Čech a Moravy“; *ČtenářV*, s. 128–132
- 2011a „Udržet pravý okraj stránkové sazby. Od literární historie k samostudiu“; *Česká literatura* II, č. 2, s. 242–260
- 2011b „Tiskové písmo Čech a Moravy první poloviny 16. století“; *Bibliotheca Strahovensis* 10, s. 105–202
- 2012 „Knihovědné zaměření na Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK“; *Knihovna — knihovnická revue* XXIII, č. 1, s. 5–13

WERNER, Meike G.

- 2001 „Book History as the History of Literature“; *The Germanic Review* VII, s. 282–289

ŽIBRITOVÁ, Gabriela

- 2003 „Knihoveda — mýtus alebo reálna oblasť vedy?“; *Národní knihovna, knihovnická revue* XIV, č. 4, s. 244–246

Résumé

This text was presented on 9th May 2012 at the Librarian and Information Science Department, Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava. The lecture was arranged by this Department, the Book Culture History Section at the Slovak National Library in Martin and the Slovak Academy of Sciences History Institute in Bratislava. The lecture demonstrates that the bases of Czech bibliological research are very closely interconnected with national retrospective bibliography and that this continuity carries on to this day due to personnel restraints. Hence even nowadays no difference is felt between historical bibliography and bibliology. However, historical bibliography is lacking a modern national plan for historical book fonds and ways to process them and make them digitally available. New bibliological research needs to be conceived separately and emancipated from routine bibliographical procedures. Bibliology should not be understood as static and positivistically oriented, but as an interdisciplinary field with links to literary history, art studies, musicology and so forth. The sociocultural functions of the book should also be foregrounded, as should research into reading and the readership community from the standpoint of historical development. The pedagogical process should also be motivated by these considerations, which will help it begin to attain a higher standard with regard to bibliology and the history of book culture.

Klíčová slova / Keywords

bibliografie — digitalizace — historický knižní fond — knihověda — dějiny knihy — knihtisk — knižní kultura — kulturní dědictví
Bibliography — Digitization — Historic book fonds — Bibliology — Book history —
Typography — Book culture — Cultural heritage